

FAMILIEN SØRENSEN FÅR STEMMERET!

INTRODUKTION
TIL FORLØBET
OM KVINDER OG
TYENDES
VALGRET 1915

ARBEJDERMUSEET

SAMFUNDET 1915

Det danske samfund var i starten af 1900-tallet skarpt opdelt i klasser. Borgerskabet (det vil sige middelklassen) havde fået en stærk stilling i samfundet siden midten af 1800-tallet. Borgerklassen krævede rettigheder, og borgerskabets mænd opnåede stemmeret med grundlovens indførelse i 1849. Borgerskabets kvinder var desuden meget aktive i spørgsmålet om stemmeret til kvinder.

I arbejderklassen havde man ikke på samme måde oplevet en styrket stilling i samfundet. En stor del af arbejderklassen levede i slutningen af 1800-tallet og starten af 1900-tallet under usle kår i de såkaldte lejekaserner som lå i byerne, og som var bygget i forbindelse med urbaniseringen (dvs. flytningen fra land til by i forbindelse med industrialiseringen). Arbejderklassens kvinder ville også gerne have rettigheder, men holdningen var ofte "klasse før køn".

Mange af de arbejdere der flyttede til byen fik arbejde der var hårdt, underbetalt og somme tider farligt. En del af arbejderne, både på landet og i byen, arbejdede som tyende. Både mænd og kvinder kunne arbejde som tyende, men arbejdsopgaverne var adskilte. De fleste mænd der arbejdede som tyende var på landet, som karle på gårdene.

Tyendet kaldtes også folkehold – det var tjenestefolket. Den grundlov, der stod ved magt i Danmark inden 1915 gav stemmeret til omkring 15% af befolkningen. For at kunne stemme var der nogle kriterier, man skulle opfylde. For eksempel skulle man være mand, man skulle være fyldt 30 år, man skulle have sit eget sted at bo og man måtte ikke have modtaget fattighjælp uden at have betalt den tilbage. Man måtte altså ikke skyldte det offentlige noget.

Der var en lang række krav, som skulle opfyldes for at få stemmeret. De grupper i befolkningen, der ikke levede op til kravene, blev i folkemunde kaldt for "de 7 F'er":

- **Fruentimmere:** Kvinder
- **Folkehold:** Tyende, tjenestefolk
- **Fattiglemmer:** En person der blev forsørget af fattigvæsenet, fx i et fattighus eller en fattiggård, eller folk der havde gæld til fattigvæsenet

- **Fjolser:** Personer med psykiske handicaps eller lidelser
- **Forbrydere:** Kun "uberygtede" personer havde valgret (straffede personer kunne ikke stemme uanset om det var en stor eller lille overtrædelse af loven)
- **Fallenter** (af lat. *fallere* 'slå fejl, skuffe'): En person som er blevet erklæret konkurs
- **Fremmede:** Personer uden dansk statsborgerskab

DE SYV F'ER

TYENDELOVEN

I 1854 indførtes den såkaldte tyendelov. I tyendeloven stod der blandt andet at:

- Alle der arbejdede som tyende skulle man have en skudsmålsbog. Det var en bog som tyendet selv skulle købe og få registreret hos politiet. Ens herre eller frue skrev skudsmål, altså en slags arbejdsgiverudtalelser som kunne være gode eller dårlige. Hvis man ikke havde en skudsmålsbog kunne man komme i fængsel. Hvis man havde dårlige skudsmål var det svært at få arbejde.
- Tyendet skulle være til rådighed 24 timer i døgnet - stort set uden fritid.
- Arbejdsgiveren havde revselsesret over tyendet. Det vil sige at arbejdsgiveren havde lov til at slå tyendet under en hvis alder - kvindeligt tyende under 16 år og mandligt tyende under 18 år.

Skudsmalsbog

for

Carl Christian Theodor

Petersen

af

Pris: 20 Øre indbunden.

Hasstrup

Godkjendt i Henhold til Justitsministeriets
Cirkulære af 27de Januar 1880.

Taarubj Sogn

Amager

Kjøbenhavn.

Forlagt af J. G. Schults.

Saaes hos Universitetsboghandler G. E. C. G.

ARBEJDETS SAGEN

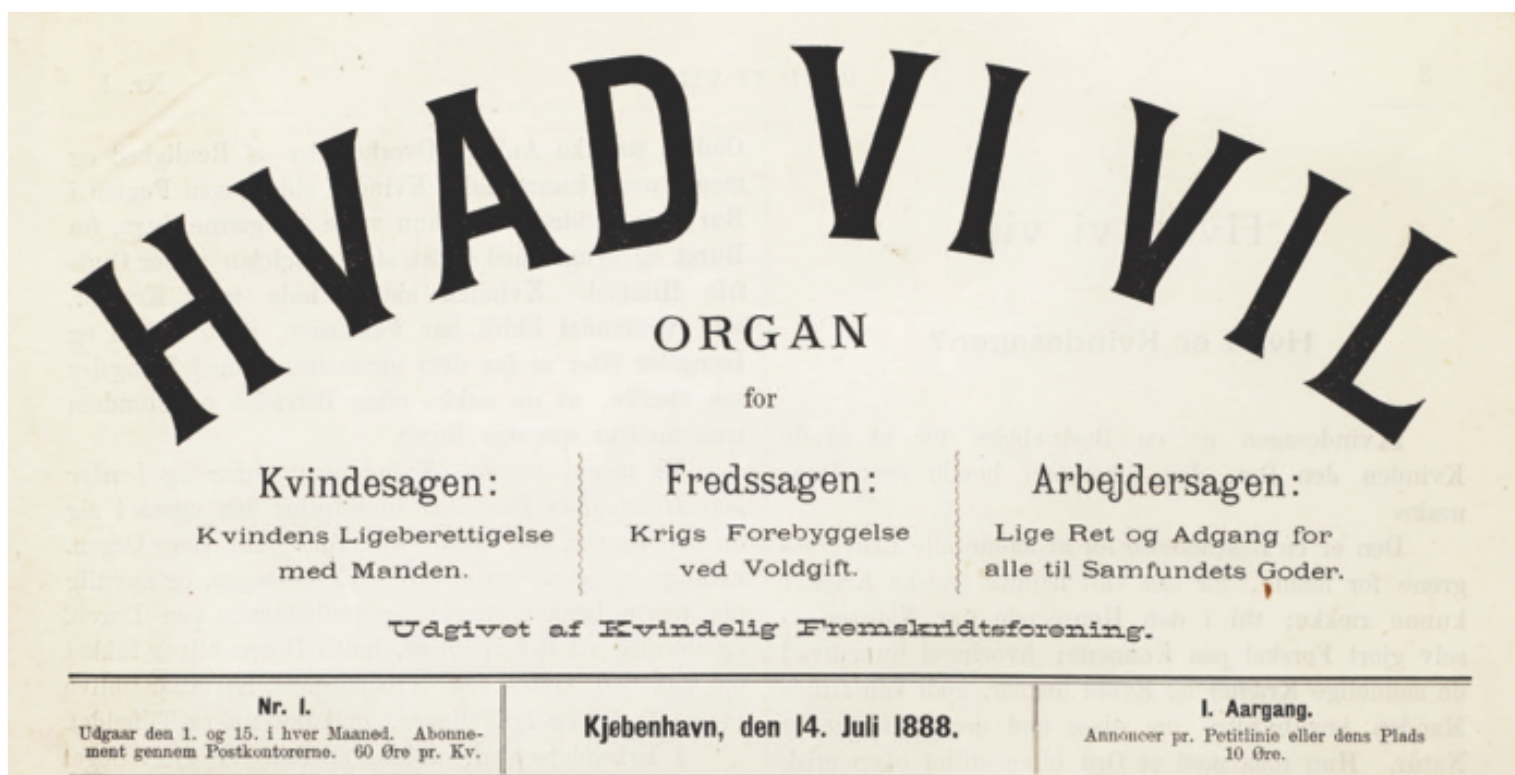

Der var mange forskellige emner på dagsordenen i arbejderbevægelsen i starten af 1900-tallet. Generelt ønskede arbejderne bedre vilkår og større ligestilling – ikke kun for kvinder, men også mellem samfundets forskellige klasser. Nogle af de ønsker der stod øverst på dagsordenen var:

- Lige og almindelig valgret for mænd og kvinder
- Valgret ved 21 år
- Tyendeloven og skudsmålsbogen skulle afskaffes

Af disse mål opnåede arbejderklassen kun det første ved grundlovsændringen i 1915, nemlig lige og almindelig valgret for mænd og kvinder.

Valgretsaldern til folketinget blev sat til 25 år og til landstinget blev den sat til 35 år. Tyendeloven blev ikke afskaffet før i 1921.

Familien Sørensen var en familie, der flyttede fra Asminderød i Nordsjælland, som dengang var en mindre by på landet, til København i slutningen af 1800-tallet. Familien bestod af forældrene Karen Marie og Peter Martin Sørensen og med tiden fik de 6 børn: Louise Gerda, Kristian, Henry, Olga og Anna. Familien tilhørte arbejderklassen.

Inden grundlovsændringen var det kun Peter Martin, der havde stemmeret. Peter Martin havde været på fattiggåden som barn, men som voksen fik han arbejde på spritfabrikken Fortuna og havde en - for arbejdere - god løn, som gjorde at han kunne forsørge sin familie, have egen husholdning og ikke skyldte nogen noget.

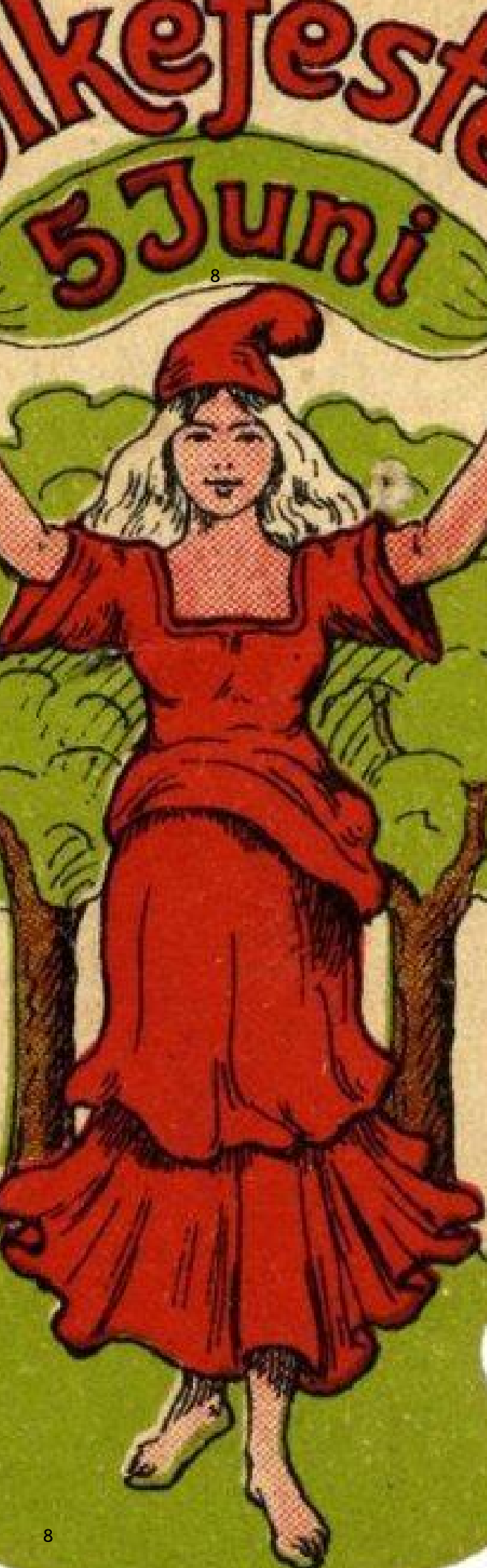
Kvinderne kunne som bekendt ikke stemme, og familiens to drenge var ikke fyldt 30 år og havde heller ikke deres egen husholdning, så de kunne heller ikke stemme.

På billedet til højre ses søstre Louise og Gerda omkring 1915. De havde begge arbejdet som tyende, Louise på en gård på landet og Gerda hos en herskabsfamilie i byen. Med grundlovsændringen i 1915 fik de to unge kvinder stemmeret - både deres køn og deres klasse blev tilgodeset med grundlovsændringen.

Familien Sørensens lejlighed er udstillet på Arbejdermuseet.

FAMILIEN SØRENSEN

FEJRINGEN 1915

De borgerlige kvinder havde hovedsageligt haft ét bestemt punkt på deres politiske dagsorden, nemlig kvinders valgret. Det blev opfyldt ved grundlovsændringen i 1915, og det betragtedes naturligvis som en meget stor sejr for de borgerlige kvindeorganisationer. Dansk kvindesamfund arrangerede et mægtigt grundlovsoptog gennem Københavns gader, hvor man gik til Amalienborg og afleverede en adresse til kongen. Optoget omtales somme tider som "takketog", men de borgerlige kvinder var meget bevidste om ikke at bruge ordet tak – de havde blot opnået den ret, de egentlig burde have haft hele tiden.

Arbejderklassen havde ikke på samme måde sejret stort. Den forhadte tyendelov gjaldt stadig. Arbejderkvinderne gik ikke med i de borgerlige kvinders optog. For at forstå det, er man nødt til at tænke på det opdelte samfund. For det første var der 11.500 tjenestepiger alene i København. De arbejdede stort set alle sammen for det københavnske borgerskab og var underlagt tyendeloven. For det andet var det ikke almindeligt at omgås med folk udenfor sin egen klasse - med mindre man da arbejdede for dem. I København valgte arbejderkvinderne valgte derfor at fejre grundlovsdagen 1915 sammen med mændene. Socialdemokratiet havde arrangeret et stort optog som gik gennem Københavns gader og videre ud til Søndermarken i Valby, hvor der var taler og folkefest til klokken et om natten.

I arbejderklassen var man glad for at kvinderne og tyendet nu havde fået stemmeret, men det blev ikke opfattet som en endegyldig sejr eller et mål i sig selv. Det blev opfattet som et middel, der skulle bruges i kampen for bedre forhold for arbejderne. De københavnske tjenestepiger brugte grundlovsoptoget som en lejlighed til at føre kampagne. De delte pamfletter ud og havde et stort banner hvor der stod: "Nu har vi taget politisk valgret og vi glæder os til at benytte den i kampen mod Tyendeloven!".

Tyendeloven blev ophævet i 1921.

Det socialdemokratiske Arbejderpartis
Folkefest i Søndermarken

Lørdagen den 5. Juni 1915.

PROGRAM:

Kl. 12 Middag aabnes Indgangene.
Fra **Kl. 4:** Musik af 6 Orkestre.

Kl. 5: Tales fra 4 Talerstole af:
Landstingsmand C. C. Andersen,
Folketingsmand F. J. Borgbjerg,
Frk. Henriette Crone,
Formanden for Borgerrepræsentationen,
Landstingsmand Chr. Christiansen,
Folketingsmand H. P. Hansen (Slagelse),
Landstingsmand Harald Jensen,
Borgmester J. Jensen,
Borgerrepræsentant Fru Anna Johansen,
Formand for De samvirkende Fagforbund,
Borgerrepræsentant Carl F. Madsen,
Formand for Arbejdsmandenes Forbund
for København, Borgerrepræsentant P.
Mikkelsen,
Fru Camilla Nielsen,
Folketingsmand Sigv. Olsen,
Folketingsmand L. Rasmussen (Horsens),
Folketingsmand L. D. Rasmussen (Odense),
Borgerrepræsentant Fru Sofie Rasmussen,
Folketingsmand Th. Stauning.

Dirigenter: Raadmand Fr. Andersen,
Borgerrepræsentant R. P. Daugstrup, Se-
kretær Karl Kiefer og Kasserer E. Svend-
sen.

Kl. 6—11 fra forskellige Steder i Parken:

Solo-Sang af Operasanger M. Jørn-
Nielsen. (Akkompagnatør Edv. Borre-
gaard),

Deklamation af Magister, Skuespiller
Emm. Larsen,

Orkester-Koncert-Afdeling
(40 Mand),

Korsang af et Mandskor paa 100 Mand.
Dirigent Organist V. Poulsen,

Folkedans af Selskabet „Culla“ (100
Børn), under Ledelse af Hr. Carl Chri-
stensen,

Gymnastik af De unges Idræt.

Ved Mørkets Frembrud vil Festpladsen
blive *glimrende illumineret* ved Illumina-
tor L. Høhling.

Kl. 11:

Stort Festfyrværkeri

ved Kunstfyrværker Fritz Busch.

PROGRAM:

3 Kanonskud. — Signalketter.
En Kaprice med Bombardement af Bomber
og Kastanier.
Finale af Straaleild.
Buket af Raketter med Stjærner i alle
Farver.
En transparent Globus med røde og grønne
Flammer og Finale af Blomsterfontæner.
Paa Siderne hurtigløbende Sole med
vekslende Farvespil.
Buket af Raketter med grønne Stjærner.
En stor Bombe.
Et stort Palmetræ med Blomsterild; paa
Siderne Glorier med kulørte Flammer.
Finale af Straalefontæner.
Fløjtende Raketter.
En stor Bombe.
En Glorie af Sølvfontæner, flankeret af
romanske Lyskuglekastere.
Raketter med blaa Stjærner.
Fløjtende Raketter.
Slutnings-Bombardement: Kapricer med
Brillantinesværmere; Bomber og Kasta-
nier; Finalerne danner Straalesøjler af
Brillantild. Fra Baggrunden romanske
Lys, Kastanier og store Bomber med
Stjærner i alle Farver og Magnumkugler.
3 Kanonskud.

Kl. 6—1: Dans fra 2 dertil indrettede
Danseestrader.

Gynger, Karusseller, Skydetelte og mange
andre Forlystelser.

Lægetelt for eventuelt Tilskadekomne og
Syge. — Børnetelt for bortkomne Børn.
— Oplysningsbureau.

Madkurve kan medbringes.

Kaffe, The, Øl, Sodavand, Smørrebrød
m. m. faas fra de talrige Serveringstelte.

Festtegn, Program og Sange 25 Øre.

OPSUMMERING

Efter 1849: Hvem kunne stemme?

- Mænd over 30 år der var uberygtede, havde indfødsret (statsborgerskab) og bopæl i landet. Vælgeren skulle have egen husstand og måtte ikke stå i privat tjenesteforhold – det vil sige at tyendet (tjenestefolket) ikke kunne stemme. Vælgeren måtte heller ikke have modtaget fattighjælp uden at have betalt den tilbage. De, der ikke kunne få valgret, blev i folkemunde kaldt for "de syv F'er": Fruentimmere, folkehold, fattiglemmer, fjolser, forbrydere, fallenter, fremmede.

Efter 1915: Hvem kunne stemme?

- Mænd og kvinder over 25 år, indfødsret (statsborgerskab) og fast bopæl i landet kunne stemme til folketinget (man skulle være 35 for at stemme til landstinget). Ikke tilbagebetalt fattighjælp og mangel på rådighed over eget bo – altså hjemløshed - betød stadig tab af valgret.

...Hvem kan stemme i dag?

LÆSETIPS:

Chakravarty, Dorth: *Tjenestepigerne - 100 års historie om stemmeret og ligestilling*. Informations forlag, 2015.

Esman, Jacob: *For Nina Bang var klassekamp vigtigere end kvindekamp*. Netavisen Pio, 5/6 2015.

Halberg, Rikke Lie: *"Nu har vi taget politisk valgret og vi glæder os til at benytte den i kampen mod Tyendeloven!"* Noter – Historielærerforeningens fagblad, nr. 206, september 2015.

Københavns Stadsarkiv (online): Erindringer: Gøgl, gynger og grundlovsdag.

Laneth, Pia Friis: *1915 – da kvinder og tyende fik stemmeret*. Gyldendal, 2015.

Ullman, Anna: *Det år kvinderne (og en masse mænd) fik stemmeret*. Information, 31/12 2014.

Grundlovsændringen i 1915 betød at langt de fleste voksne mennesker i Danmark fik ret til at stemme og stille op til valg. Indtil ændringen havde to store grupper været udelukket fra demokratiet: Kvinderne og tyendet. Kvinderne på grund af deres køn og tyendet på grund af deres klasse. Dette forløb sætter fokus på hvad grundlovsændringen betød for en arbejderfamilie i København i 1915.

Familien Sørensen får stemmeret!
- Introduktion til forløbet om kvinder og
tyendes valgret 1915.

© Skoletjenesten Arbejdermuseet, 2015.

Tekst og layout: Rikke Lie Halberg
Foto: Arbejdermuseet og
Arbejderbevægelsens Arkiv.

www.skoletjenesten.dk
www.arbejdermuseet.dk

 SKOLETJENESTEN

ARBEJDERMUSEET